

נוסטלגיה בשיח דוברי הרוסית מגל ההגירה החדש

לינור גורליק

לאנייה החברה שלי יש כדור שלג מזכוכית שבתוכו יש נוזל (סינוביאלי?), פסולת לבנבנה בעלת כושר רחיפה, עץ חג המולד עם כדורונים צבעוניים ושברי פלסטיק שתפקידם לייצג ילדים רוקדים במעגל. את הכדור לא טלטלו, לא טלטלו, לא טלטלו מהרגע שהוציאו אותו מן המזוודה הענקית שיוקת גרביונים ופחדי מוות, והניחו אותו קודם על הרצפה ואחר כך על מדף איקאה המתקלף והשגור, וכעת הבל הזבל הזה רובץ לו בתחתית הכדור ולא מבין מה לעשות עם עצמו. הכדור צובר אבק, והעץ הקטן שבתוכו מאפיר, ואני ואנייה תמיד מתיישבות כך שלא נראה את כל זה.

הם החברים הכי טובים שלי. הקרובים שלי. המאהבות והמאהבים שלי. הם אלה שאיתם אני מרגישה תחושת שייכות מוחלטת, אלה שבזכותם אני יודעת שיש לי סיכוי לא להשתגע לגמרי מהשאלות שמענות אותי. מהכאב שהמלחמה גורמת. והמלחמה השנייה. מהאבל. מהמבוכה. מהפחד. הם התמיכה והמשענת שלי. אנחנו מדברים על הכול. אבל עליה אנחנו כמעט אף פעם לא מדברים. מדוע?

ראשית, זה כואב.

ידידי ארסן פתח פגישת עבודה בזום; ערני, מרוכז, מעשי; מצוין! בירושלים יושב המלך ארסן, צוות גדול: מתכנת אחד בארצות הברית, עוד שתיים בברלין ושלושה אנשים במוסקבה – קולקטיב חזק. כולם ערניים, מרוכזים, מעשיים; מצוין! והנה בחורה אחת ממוסקבה, נסטנקה, אומרת: חברים, אני עוד ברחוב, עכשיו אניד לכם שלום, ובעוד שלוש דקות אגיע הביתה ואתחבר כמו שצריך. ונסטנקה מנופפת בידה עטוית הכפפה, ומאחוריה רחוב פוקרובקה והשלג מרחף. טוב, ארסן מיהר והספיק לכבות את המצלמה שלו. לקח נשימה... מה כבר תגיד.

שנית – באיזו, באיזו שפה רצוי לנו שנדבר עליה? הו, ברוסית, ברוסית. אבל באיזו רוסית? בשפה של לפני מאה שנה, של שנות העשרים האחרות? לפעות כמו וורטינסקי? לתחוב אצבע לתוך פצע מדמם כמו נבוקוב? ללפות לעצמך את הגרון כמו טפי? "אתמול ידיד שלי היה שקט נורא, כל הזמן חשב על משהו, ואז חיך בזלזול ואמר: 'אני חושש שנוסף לכול אני מפתח סימפטומים של נוסטלגיה'. אני יודע מה זה אומר כשאנשים מדברים בצחוק על צרה צרורה. זה אומר שהם בוכים".¹ לידיד של טפי לא היה ניסיון של שש עד עשרים שנות פסיכותרפיה נרטיבית, גשטאלטית, יוגיאנית (אולי מעט פרוידיאנית? – מה זה שווה, כולנו יודעים עד כמה זה עוזר). אנחנו, לעומת זאת, יודעים היום לבטא טראומה מתמשכת. לדון במצבים לימינליים. למצוא מילים שיבטאו חוויה אקזיסטנציאלית טרנספורמטיבית. אז למה עדיין אין לנו שפה לנוסטלגיה?

(ראשית, זה כואב)

החברות שלי קטיה ולנה הביאו איתן לישראל כלכלב, טוי רוסי בשם ורפולומי. לוותרניר הכתיבו ככה: "טוי רוסי ורפולומי". הוותרניר הסתכל עליהן, כתב "טוי רוסי וואר". לנה בכתה אחר כך, אמרה: "התחושה היא שלקחו חתיכה מהחיים שלנו".

האם לא (שלישית) מכיוון שאתה מהגר (רדרר־לֶוֹקֶנט!), אז בכל תקופה שיחה על נוסטלגיה (האם לא עצם קיום הנוסטלגיה?) עלולה להיראות (למשל) כמו הודאה באשמה? הנה אני כותבת וכואב לי בחזה; הו, יש כאן על מה לשוחח. נתחיל מן הפשוט־פשוט, מן הברור־ברור, ונגיד בשביל הסדר הטוב: נוסטלגיה, יכול להיות, עלולה להיראות כהתוודות בפני עצמך (ובפני "הם" – אפילו אם הם רק הקרובים־קרובים שלך!) שנעשתה פה טעות. אבל בסקאלה עצומה. ומה אם בשבילך כל דקירת מחט בלב (כאשר אצלך בזיכרון "רצה סופת שלג קלה על כיכר מֶנְזו" כמו אצל אקסיונוב)² היא בעצם דקירה במוח: טעות? טעות? טעות? ומה עם ההורים? ומה עם הילדים? ומה עם הסבתא בפורדולסק, שהיא בת תשעים ושתיים ומגן הדוברבנים שלה היא כבר לא תזוז לשום מקום? והכי אכזרי, הכי כואב – אם אתה, כמוכן, מהגר מהסוג הפוליטי – האם הכול שם כל כך נורא? באמת הגיע הזמן להימלט? ובאמת היית חייב? שתוק, שתוק, שתוק.

(ראשית, זה כואב)

1 נדוֹדָה טפי, "נוסטלגיה". מתוך אוסף הסיפורים עיירה, שפורסם לראשונה בשנת 1927.
2 וסילי אקסיונוב, החיפוש אחר מלנכולי בייבי. פורסם לראשונה ב־1987.

האקטיביסטית יאנה ממשיכה לנסוע לרוסיה בערך פעם בשלושה חודשים – אימא שלה שם. כל פעם, היא אומרת, ליבה רועד בביקורת הדרכונים, ואחר כך היא מרגישה כזאאאאאאאא הקלה. "יש תחושה", היא אומרת, "שנכנסת בדלת, החלפת לכפכפים, זהו. אחר כך אחרי שבועיים את ססה הביתה..." כאן אני קוטעת אותה, שואלת: "הביתה?" "נו", אומרת יאנה, "יכולים להיות לבן אדם שני זוגות כפכפים, אבל לזוג אחד יש קוצים בפנים. לא כל כך ברור לי עדיין לאיזה זוג יש קוצים – האחד שהוא פה או האחד שהוא שם – אבל החלטתי לא לברר".

רביעית, כל שיחה על נוסטלגיה עלולה להרגיש (למשל) כבגידה, במיוחד אם הסיבות להגירה שלך הן פוליטיות או אידיאולוגיות. "איזה דבר טוב יכול לצאת מנצרת", מפודולסק, מאוגלדאר, ממוסקבה, מקרסנויארסק? לא, נו, אנחנו אנשים מבוגרים, אנחנו מבינים שהרבה טוב יכול לצאת משם – אנחנו, למשל; אף אחד לא זקוק לניהיליזם הזה של גיל ההתבגרות. אבל לדבר על הנושא זה קצת לא מכובד: למה, בעצם, אנחנו בכלל יושבים פה ומדברים על נוסטלגיה? לאן אנחנו מובילים את השיחה הזאת (ראו "ראשית", "שנית", "שלישית")? איזה פרצוף צריך לעשות פה, וכמה זמן צריך להחזיק אותנו? למה התחלת, יקירי? הכלבה שלנו – טוי רוסי, שניים וחצי קילו, אבל עושה קקי כמו רועה גרמני. כולם צוחקים, כולם ניצלו.

(ראשית, זה כואב)

ידידי רומא אומר: "פטר בא אלי" רק בסיוטים, כאילו ברחבי העיר הולך אחריי על ארבע רגליים נחש ענק ולוחש: 'תישאר, תישאר, תישאר...', ואחרי חמש דקות – 'אל תישאר, אל תישאר, אל תישאר...' ואחרי עשר דקות אני מפסיק להבין מה בדיוק הוא לוחש".

ועוד חמישית, הכי מסוכנת, הכי (אולי) קשה – מה היא? טוב, בסדר, בסדר, בסדר, בואו נעשה את זה ככה: בתור שפה לשיחה נבחר בשפה תרפויטית, עם טרמינולוגיה חצי מעוכלת ומילים ארוכות שמסוות היטב חתכים קצרים ועמוקים. הווידי נדחה: ננהל בתחכום את השיחה המתוחכמת לא על עצמנו, אלא עליה – על הנוסטלגיה כתופעה: על השדה הסמנטי של המילה עצמה, על הטרנספורמציות שלה ברבע הראשון של המאה העשרים ואחת, על הווריאביליות של החוויה האישית של רלוקציה כפויה, על עזאזל – ורק לא לקרוא לה בשמה, כאילו הייתה פֶּאפֶּאי משוגע עם גרזן מדמם בכף יד שעירה. בגידה לא נבגוד: נדבר על איך אנחנו בכלל לא מתגעגעים לרע – והלאה בפרטי פרטי, בתשוקה, בתענוג, בזמן שבראש שלנו רצה סופת השלג הקלה על כיכר מֶנְוֶ'. אבל. אבל. אבל מולנו הרי יושב אדם אחר. וברגע הזה הוא, אולי, באמת ה־אחר. כי אתה הרי לא יודע – הוא בוגד שדומה לך ומוכן להתוודות, או יצור־על קשה עורף שלא כואב לו במקום הזה, והוא יתאכזב מאיתנו, ישפוט אותנו, פשוט לא יבין אותנו.

(ראשית, זה כואב)

שנית, לא תמיד אנחנו יודעים באיזו שפה לדבר עליה. שלישית, אנחנו לעיתים קרובות מפחדים מתחושת האשמה שהרומינציות האלה עלולות להביא. רביעית, אנחנו לא אחת מרגישים שעצם השיחה מפר את עולמנו הקטן. חמישית, אנחנו עלולים לחשוש מפני חוסר הבנה או שיפוט.

וכל הזמן נדמה לי כי חוסר היכולת לדבר בחופשיות על הגעגוע למדינה שקראת לה שלך במשך חלק עצום מהחיים, מדינה נוראה שעושה דברים נוראים, אבל מדינה חיה עם אנשים חיים, מדינה שאתה קשור אליה בשפה ובזיכרון, בדפוסים תרבותיים ובין השאר בהיסטוריה משפחתית – זה לפעמים כואב עוד יותר.